

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem*

Joanna Żarnik-Żuławska

WYBRANE INSTRUMENTY RZĄDOWE WSPIERAJĄCE INNOWACYJNOŚĆ MŚP WE FRANCJI

Zarys treści. Na skutek internacjonalizacji i globalizacji małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) stoją przed koniecznością sprostania wymogom konkurencyjności w skali międzynarodowej. Ważnym źródłem ich przewagi są innowacje. Innowacyjność wymaga różnorodnych działań podejmowanych przez różne podmioty i instytucje. Artykuł uwzględnia powody przemawiające za potrzebą wsparcia MŚP przez rząd francuski. Opisuje programy stymulowania aktywności MŚP we Francji w zakresie tworzenia i wprowadzania innowacji. Zawiera opis wybranych inicjatyw prawno-administracyjnych wspierających rozwój gospodarki francuskiej. Pokazuje także znaczenie programów współfinansowanych z funduszy UE dla innowacyjności i przedsiębiorczości pracowników MŚP we Francji. Artykuł jest próbą usystematyzowania danych dotyczących tego, jak trwający kryzys wpłynął na decyzje polityczno-ekonomiczne i czy doceniono znaczenie MŚP dla rozwoju gospodarczego Francji?

Słowa kluczowe: innowacje, polityka interwencji, bieguny konkurencyjności, parki naukowo-technologiczne.

WSTĘP

Globalizacja oraz intensywny rozwój gospodarki opartej na wiedzy wymusza na firmach umiejętne i efektywne zarządzanie potencjałem intelektualnym.

Szczególnie istotne dla przyspieszenia rozwoju gospodarczego jest kreowanie i wdrażanie innowacji w MŚP, które stanowią prawie 99% firm działających w Unii Europejskiej i zapewniają miejsca pracy dla 2/3 ogółu zatrudnionych (Maziarski, Maszek [online] 24 maja 2012. Na skutek internacjonalizacji i globalizacji MŚP stoją przed koniecznością sprostania wymogom konkurencyjności w skali międzynarodowej. Ważnym źródłem konkurencyjności są innowacje, będące wytworem pracowników. Kreatywność, przedsiębiorczość, poziom wiedzy i kwalifikacji personelu stanowią warunek niezbędny do rozwoju przedsiębiorstwa. Innowacyjność intelektualna pracowników może przyczynić się do wypracowania nowej koncepcji produktu, usługi, nowej płaszczyzny współpracy z klientem, nowego systemu dostarczania usług czy optymalnego wykorzystania technologii (Janasz, 2011, s. 177–201). Elastyczność zasobów ludzkich i umiejętność ich szybkiego dostosowania się do strategii działania firmy wyznaczają wartość rynkową MŚP.

Twórczość, jako kompetencja stała się ważną częścią działalności organizacji, jest procesem indywidualnym i umożliwia firmie wyprzedzanie zmian czy wytworzenie nowego pomysłu. Zastosowanie pomysłu w praktyce sprawia, że organizacja działa innowacyjnie. Z kolei innowacyjna działalność organizacji przyczynia się do wzrostu jej konkurencyjności (Haffer, 2005, s. 465).

Pojęcie innowacji jest różnie definiowane na potrzeby ekonomii, socjologii i psychologii oraz innych dyscyplin naukowych (szerzej zob. Zastempowski, 2010, s. 56–71). W ujęciu psychologicznym rozpatrywane jest ono zwłaszcza w kategoriach indywidualnej pomysłowości, talentu. W sensie socjologicznym innowacja to zjawisko konstruowane społecznie. Ekonomiczny wymiar innowacji zauważają m.in. W. M. Grudzewski i I. K. Hejduk, którzy twierdzą, że innowacja to specyficzna forma przedsiębiorczości, która polega na systematycznym poszukiwaniu nowych kombinacji czynników wytwórczych w celu osiągnięcia i pomnożenia kapitału, zwłaszcza zysku. Warunkiem osiągnięcia sukcesu przez współczesne przedsiębiorstwa jest wdrażanie nowych produktów, elastyczne reagowanie na zmiany zachodzące na rynku, a także wprowadzanie innowacji we wszystkich obszarach funkcjonowania (Stabryła (red.), 2005, s. 294–295).

Władysław Janasz zwraca uwagę, że innowacyjność wymaga różnorodnych działań podejmowanych przez różne podmioty i instytucje na różnych poziomach: przedsiębiorstw, władz lokalnych, instytutów naukowo-badawczych, politechnik, uniwersytetów, banków, instytucji finansowych, agencji rozwoju regionalnego, technoparków, regionalnych centrów innowacji, instytucji i programów zagranicznych (Janasz, 2003, s. 144). Gospodarka, w której

te warunki nie zostaną spełnione, ma małe szanse konkurowania nie tylko w dziedzinie przemysłu, wysokiej techniki, lecz również w staraniach o podnoszenie swojej efektywności.

1. UDZIAŁ SEKTORA MŚP W ZATRUDNIENIU WE FRANCJI

Szczególnie istotne dla przyspieszenia rozwoju gospodarczego jest kreowanie i wdrażanie innowacji w MŚP, które stanowią prawie 99% firm działających w Unii Europejskiej i zapewniają miejsca innowacji i pracy dla 2/3 ogółu zatrudnionych.

Niezależnie od dyskusji toczącej się na temat dostępności, jakości danych statystycznych, metod badań i analiz dotyczących MŚP, nie da się ukryć, że rola sektora MŚP w kreowaniu miejsc pracy jest bardzo znacząca. Średnie roczne tempo wzrostu zatrudnienia w poszczególnych klasach wielkości firm w latach 1988–2003 wyniosło w krajach grupy E-19 (według raportu Observatory of European SMEs 2003) odpowiednio: 0,3% dla mikroprzedsiębiorstw, 0,1% – dla małych przedsiębiorstw, 0,2% – dla średnich i 0,1 – dla DP (dużych) (Domain, 2005, s. 126).

Tabela 1. Udziały mikroprzedsiębiorstw i MŚP w zatrudnieniu ogółem w krajach UE-19

MIKRO		MŚP	
Powyżej 40%	Belgia, Grecja, Hiszpania, Włochy	powyżej 75%	Grecja, Hiszpania, Portugalia, Włochy
30–40%	Francja, Norwegia, Portugalia	powyżej 70–75%	Luksemburg, Norwegia
25–30%	Dania, Finlandia, Irlandia, Islandia, Niemcy, Szwecja, Wielka Brytania	65–70%	Austria, Belgia, Dania, Francja, Irlandia, Szwecja
20–25%	Austria, Holandia, Luksemburg, Szwajcaria	60–65%	Holandia, Szwajcaria
		50–60%	Finlandia, Niemcy, Islandia, Wielka Brytania

Źródło: P. Dominiak, 2005, tab. 4.17, s. 131.

Poza przemysłem wydobywczym i energetycznym oraz sektorem usług we wszystkich pozostałych zatrudnienie w MŚP rosło szybciej niż w DP – dużych (lata 1988–2003). Należy przy tym zwrócić uwagę, że udział sektora MŚP i DP w zatrudnieniu zmienił się zaledwie o 1 punkt procentowy – udział MŚP wzrósł, udział DP spadł (dotyczy krajów E-19). Tylko we Francji udział MŚP spadł pomiędzy początkiem, a końcem badanego okresu (Domain, 2005, s. 126–127).

Tradycyjnie sektor MŚP dominuje w zatrudnieniu w krajach śródziemnomorskich. Mikroprzedsiębiorstwa odgrywają ogromną rolę jako pracodawcy w Belgii. Więcej niż 40% zatrudnionych w DP jest tylko w 4 krajach (Finlandia, Islandia, Niemcy, Wielka Brytania). We Francji MŚP pozostają bardzo poważnym pracodawcą i zatrudniają ponad 60% ogółu pracowników.

2. UZASADNIENIE INTERWENCJI RZĄDU W ROZWÓJ MŚP

Statystyczne informacje wskazały, że małe firmy tworzą większość nowych miejsc pracy. Bardzo szybko dotarło to do świadomości polityków i szerokiej opinii publicznej. Ukształtował się pewien schemat rozumowania zmierzający do wspierania i promowania MŚP w celu zmniejszenia bezrobocia. Piotr Dominiak słusznie zauważa, że wzrost udziału MŚP w zatrudnieniu może wynikać z szybszego przyrostu miejsc pracy w tym sektorze niż w DP, ale także z wolniejszego ich ubytku. W jednym i drugim przypadku wsparcie tego sektora z punktu widzenia polityki prozatrudnieniowej jest zasadne (Dominiak, 2005, s. 132–135).

Małe i średnie przedsiębiorstwa mają generalnie trudniejszy dostęp do kapitału obcego niż firmy duże. Koszty dostępu do prywatnych funduszy zewnętrznych są w małych firmach większe niż w dużych. Zatem finansowe wsparcie MŚP przez państwo wywołuje silniejszą pozytywną reakcję w postaci przyrostu miejsc pracy. Z kolei argumentem przemawiającym na niekorzyść małych przedsiębiorstw jest większe prawdopodobieństwo ich upadku. Powstaje ryzyko, że przekazywane im fundusze pomocowe zostaną zaprzepaszczone. Z takim podejściem można dyskutować. Należy bowiem pamiętać, że prawdopodobieństwo upadku jest zazwyczaj największe w tej grupie przedsiębiorstw, która ma największe szanse wzrostu, czyli w firmach nowych i działających stosunkowo krótko.

Zatem pomoc adresowana za strony państwa do MŚP powinna mieć na celu przede wszystkim zmniejszenie prawdopodobieństwa ich upadku,

zwłaszcza w pierwszym okresie działalności. To wówczas bariery finansowe są najczęściej przeszkodami w rozwoju przedsiębiorstw.

Za wsparciem MŚP przez rząd francuski i premiera przemawia także przeciętnie niższy koszt tworzenia miejsc pracy w tym sektorze. Jest to dla większości rządów i polityków mocnym argumentem, ponieważ ta sama wielkość środków może pomóc w stworzeniu większej liczby miejsc pracy niż byłoby to możliwe w DP (dużych przedsiębiorstwach).

3. RZĄDOWA POLITYKA FRANCJI DOTYCZĄCA MŚP

Fakt przynależności Francji do UE stwarza możliwość korzystania przez ten kraj ze wspólnotowych inicjatyw proinnowacyjnych skierowanych do MŚP. Przedsiębiorstwa francuskie od wielu lat korzystają z unijnych inicjatyw adresowanych do sektora MŚP, co jest jedną z przyczyn wysokiej pozycji innowacyjnej francuskiej gospodarki, która jest piątą potęgą gospodarczą świata (po USA, Chinach, Japonii i Niemczech).

Z myślą o zwiększeniu konkurencyjności francuskiej gospodarki w 2009 roku prezydent Nicolas Sarkozy uruchomił we Francji długo zapowiadany program tzw. wielkiej pożyczki. Pożyczka ta miała sfinansować inwestycje państwowe w pięciu sektorach, od których zależy zdolność innowacji Francji w przyszłych dziesięcioleciach. Należą do nich:

- konkurencyjność, szkolnictwo wyższe, szkolnictwo zawodowe (10 mld euro),
- badania naukowe (8 mld euro),
- innowacje w przemyśle motoryzacyjnym, transporcie lądowym, lotniczym i kosmicznym oraz wspieranie MŚP (6,5 mld euro),
- technologie służące zrównoważonemu i proekologicznemu rozwojowi (5 mld),
- rozbudowa infrastruktury teleinformacyjnej (750 mln euro, [Ministerstwo Spraw Zagranicznych, [online] 5 maja 2012; Błoński, 2009, [online], 24 maja 2012.

Polityka innowacyjna stała się w ostatnich latach jedną z najważniejszych polityk państw Unii Europejskiej. Potwierdzają to takie inicjatywy jak PRO INNO Europe (wspieranie współpracy między agencjami ds. innowacji w skali międzynarodowej) czy Europe INNOVA (przepływ informacji dotyczących innowacyjności w gospodarce). UE ustala istotne warunki ramowe

determinujące rozwój MŚP. Taka polityka ma ograniczoną siłę oddziaływania. Trudność dotycząca rozwoju MŚP w krajach członkowskich sprowadza się m.in. do tego, że istnieją tam różne warunki administracyjne (Ruszkowski, 2003, s. 157).

Oprócz inicjatyw ponadnarodowych ważnym elementem wpływającym na budowę potencjału innowacyjnego MŚP we Francji jest rządowa polityka dotycząca badań i rozwoju. Polityka rządu dotycząca sektora MŚP (PME) stanowi integralną część polityki ekonomicznej Francji. Wszystkie działania państwa w ramach planów wieloletnich uwzględniają w swych założeniach ten obszar działalności. Priorytetowymi celami tej polityki ekonomicznej są promocja przedsiębiorczości oraz uproszczenie i zredukowanie niepotrzebnych procedur administracyjnych (Mikołajczyk, Kurczewska, 2004, s. 77–81).

Stymulowanie aktywności MŚP we Francji w zakresie tworzenia i wprowadzania innowacji rozpoczęło się w latach 70. XX wieku. Podjęto wówczas działania mające na celu rozwój najnowszych technologii. Te działania zwiększyły zapotrzebowanie na finansowanie procesów innowacyjnych. W rezultacie powstały formalne instrumenty wspierające aktywność innowacyjną MŚP.

W latach 80. francuska polityka przemysłowa została poddana gruntownym zmianom opartym na dwóch głównych ideach: decentralizacji polityki interwencji władz państwowych i zwiększenia liczby instytucji pomocy dla przedsiębiorstw oraz skierowania pomocy publicznej do sektora MŚP. Lata 80. to także okres refleksji na temat roli MŚP w rozwoju systemu produkcyjnego. To właśnie wtedy MŚP stały się głównymi twórcami miejsc pracy, okazując przy tym zdolność do adaptacji zmian i innowacji. Na skutek tego pojawiała się nowa forma pomocy, która koncentrowała się na podstawowych funkcjach przedsiębiorstwa, takich jak: zarządzanie, zasoby ludzkie, komercjalizacja, innowacja. Polityka interwencji wobec MŚP obrała nowe kierunki oddziaływania (Dominiak, Wasilczuk, Daszkiewicz, 2005, s. 132–139).

Obecny system pomocy dla MŚP jest bardzo złożony. Skupia on wiele instytucji, które interweniują na różnych poziomach. Podstawowymi podmiotami systemu stały się państwo i regiony. W 2002 roku Francja jako państwo członkowskie UE przyjęła Europejską Kartę Małych Przedsiębiorstw, w której zwrócono uwagę m.in. na kształcenie i szkolenie z zakresu przedsiębiorczości, mniejsze koszty i szybsze rozpoczęcie działalności, sprawniejsze ustawodawstwo, zwiększenie możliwości technologicznych małych przedsiębiorstw czy rozwijanie reprezentacji interesów małych przedsię-

biorstw na szczeblu UE i nie tylko. (Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw 2012).

Obok znajduje się kilka inicjatyw prawno-administracyjnych wspierających rozwój MŚP podejmowanych we Francji w latach 1997–2003.

Tabela 2. Inicjatywy prawno-administracyjne wspierające rozwój MŚP we Francji

DZIAŁANIE	CEL	OCZEKIWANY REZULTAT
Plan „Faciliter la vie des Petites et Moyennes Entreprises” z 1997 r., wprowadzony przez sekretariat ds. małych i średnich przedsiębiorstw	<ul style="list-style-type: none"> – polepszenie stosunków między sektorem prywatnym i administracją państwową, – przyspieszenie powstawania nowych przedsiębiorstw, – uproszczenie procedur administracyjnych, rachunkowości i opodatkowania, – rozwinięcie dostępu do Internetu, tak by umożliwić bardziej sprawne przesyłanie dokumentacji administracyjno-fiskalnej 	– stymulacja wzrostu ekonomicznego i zatrudnienia w małych i średnich przedsiębiorstwach
Działania w dziedzinie szkoleń i edukacji, organizowanie licznych spotkań informacyjnych i konferencji dotyczących przedsiębiorczości, stałe doszkąlanie, szczególnie w przypadku umiejętności z zakresu technologii informatycznej	– promocja innowacyjności i technologii oraz otworzenie się francuskich MŚP (PME) na rynki zagraniczne	
Utworzenie 11 kwietnia 2000 r. Narodowego Forum Kreacji Przedsiębiorstw (Forum National de Création d’Entreprises)	– stworzenie dogodniejszych warunków dla zakładania przedsiębiorstw we Francji przez uproszczenie procedur administracyjnych i obniżenie kosztów związanych z zakładaniem przedsiębiorstwa	

[140]

Cd. tabeli 2

DZIAŁANIE	CEL	OCZEKIWANY REZULTAT
<p>Nowe prawo dotyczące przedsiębiorczości (Ustawa o inicjatywie ekonomicznej z 2003)</p>	<p>– uproszczenie procedur tworzenia i przejęcia przedsiębiorstwa, ułatwienie przejścia z pozycji pracownika do pozycji przedsiębiorcy oraz wzmocnienie bezpieczeństwa przedsiębiorców.</p> <p>Ciekawym rozwiązaniem jest zezwolenie na prowadzenie przedsiębiorstwa pod adresem zamieszkania przedsiębiorcy przez pierwszych 5 lat. Pozwala to na znaczne obniżenie kosztów prowadzenia działalności.</p>	<p>W ciągu najbliższych 5 lat (od daty wprowadzenia ustawy) planowano powstanie miliona nowych przedsiębiorstw, a w ciągu 10 lat przewiduje się transmisję 500 tys. przedsiębiorstw.</p>
<p>Dwa nowe systemy: „Mikro Social” i „Mikro Fiscal”, 2003</p>	<p>– Mikroprzedsiębiorstwa mogą ubiegać się o naliczanie składek na ubezpieczenie społeczne od dochodu realnego. Ustawa ma za zadanie umożliwić każdemu pracownikowi, który pragnie stać się niezależnym, założenie własnego przedsiębiorstwa i uelastyczyć proces przejścia z pozycji pracownika do pozycji właściciela. Pracownikowi, który staje się przedsiębiorcą, przysługuje możliwość pracy w niepełnym wymiarze godzin w pierwszym miejscu pracy. Ustawa powołuje również agencję UBIFRANCE, której celem jest pomoc małym i średnim przedsiębiorstwom eksportującym swoje produkty lub usługi.</p>	
<p>Akcja (prowadzona przez rząd) wsparcia rozwoju technologii i dostępu do handlu elektronicznego przez małe i średnie przedsiębiorstwa pod nazwą „Nadzieje handlu elektronicznego”, marzec 1999.</p> <p>Październik 1998, projekt wsparcia innowacji i konkurencyjności przedsiębiorstw rzemieślniczych pt. „Podtrzymywanie rozwoju przedsiębiorstw w dziedzinie innowacji”</p>	<p>– Posługiwanie się Internetem w działalności małych i średnich przedsiębiorstw.</p>	

Cd. tabeli 2

DZIAŁANIE	CEL	OCZEKIWANY REZULTAT
Program „FASEP-Garantie” z 1999 r.	– Rząd francuski wspierał działania zagraniczne swoich małych i średnich przedsiębiorstw. Inwestując w wybranych krajach, przedsiębiorcy mogli liczyć na nowy system gwarancji wspierających inwestycje zagraniczne.	
Sieci Aniołów Biznesu (Business Angels). Tworzą je inwestorzy prywatni, którzy wnoszą swój kapitał lub technikę do przedsiębiorstwa powstającego lub będącego w fazie początkowego rozwoju.	– Sieci Aniołów Biznesu umożliwiają nawiązanie relacji między dwoma stronami: potencjalnymi inwestorami i przedsiębiorstwami szukającymi możliwości finansowania. Zapewniają obu stronom rzetelną informację, doradztwo i selekcję partnerów.	
1998, program „Łatwość dostępu do finansowania”	– System gwarancji i kredytów preferencyjnych jest tak kształtowany, aby ułatwić dostęp do kredytów przedsiębiorstwom rzemieślniczym.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Mikołajczyk, Kurczewska, 2004, s. 77–81.

Radykalna poprawa kondycji innowacyjnej gospodarki całej UE jest najważniejszym strategicznym zadaniem obecnej dekady (strategia lizbońska). MŚP mają ważną rolę do odegrania podczas realizacji tego celu (Łuczki (red.), 2007, s. 181–202). Na skutek Strategii Lizbońskiej we Francji powstał Narodowy Program Reform. Efektem jego prac ma być wdrożenie wytycznych unijnych na poziomie krajowym. Zaproponowano m.in. pomoc dla przedsiębiorstw rodzinnych oraz podejmowanie współpracy z partnerami europejskimi.

Francja jest krajem, w którym dużą wagę przywiązuje się do wspólnych inicjatyw i łączenia potencjału wielu podmiotów gospodarczych i instytucji. Osobna instytucja powstała w celu wspierania innowacji mniejszych przedsiębiorstw OSEO (Le groupe OSEO Au service de l’entrepreneur). Podlega ona Ministerstwu Gospodarki, Finansów i Zatrudnienia oraz Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Badań. W zakres jej działań wchodzi: wspieranie innowacyjności, finansowanie inwestycji i produkcji oraz udzielanie gwarancji finansowych. OSEO ma szczególne znaczenie dla MŚP na każdym etapie ich rozwoju. W całym kraju te przedsiębiorstwa mogą wykorzystywać techniczno-ekonomiczne możliwości inżynieryjne OSEO czy specjalistyczną wiedzę

finansową. OSEO wspiera małe i średnie przedsiębiorstwa w ich rozwoju oraz współpracy z instytucjami sektora bankowego i inwestycyjnego. Udziela kredytów i wsparcia finansowego na bardzo innowacyjne działania (przez dofinansowywanie od 40 do 70% wartości projektów), a także do prowadzenia badań dotyczących rozwoju MŚP. Ponadto OSEO nadaje firmom tytuł „firmy innowacyjnej” (Societe Innovante), który uprawnia do korzystania z dotacji (Dorocki, 2008, s. 179–181).

Na uwagę zasługuje istnienie 25 regionalnych oddziałów OSEO, co sprzyja skuteczności przy docieraniu do potencjalnych beneficjentów. (Michalska, [online] 2012).

W 2004 r. we Francji pojawiły się tzw. bieguny konkurencyjności. Powstały one z inicjatywy rządu francuskiego i miały na celu skupienie w ramach jednej grupy przedsiębiorstw, centrów badawczych i instytucji szkoleniowych oraz podejmowania wspólnych działań na rzecz innowacyjności. Wspólne działanie czynni je bardziej skutecznymi w pozyskiwaniu subwencji, ulg czy zwolnień podatkowych, ma to duże znaczenie zwłaszcza dla MŚP (Czech, 2010, s. 147–150).

Bieguny konkurencyjności to charakterystyczna dla Francji nomenklatura, która w istocie rzeczy odnosi się do klastrów czy też je określa. Wspomniane Bieguny/Klastry to sieci współpracy firm o złożonej strukturze, w której dominującą rolę odgrywają duże podmioty gospodarcze otoczone siatką lokalnych podwykonawców. Strategia rozwoju i działania tego rodzaju organizacji opierają się na partnerstwie pomiędzy różnymi organizmami, mającymi uznane i komplementarne kompetencje, a najważniejszym obszarem współpracy są badania i rozwój, co można streścić w jednym słowie-kluczu: innowacyjność.

Istotną rolą zrzeszeń przedsiębiorstw we Francji jest dbanie o optymalną strukturę branży, co znajduje wyraz w integrowaniu się przedsiębiorstw różnej wielkości, zarówno z sektora MŚP, jak i dużych, co oznacza priorytet interesów branżowych nad wielkością przedsiębiorstw (Lachniewicz, Matejun, 2011, s. 321).

Współpracując ze sobą nawzajem i innymi podmiotami, MŚP zyskują dostęp do nieosiągalnych indywidualnie zasobów, m.in. technicznych, surowców i materiałów, kapitału ludzkiego oraz finansowego. Umożliwia się wspólne dokonywanie inwestycji w nowe zasoby, niedostępne dla działających samodzielnie podmiotów. Dzięki współpracy MŚP mają ułatwiony dostęp do nowych kompetencji i umiejętności, np. z zakresu zarządzania, badań i rozwoju lub know-how. Ponadto wspólne działania wywierają pozytywny wpływ na przebieg ich procesów produkcyjnych, logistycznych oraz związa-

nych z organizacją i zarządzaniem. Z kolei w wyniku ułatwionego dostępu do zasobów i umiejętności możliwa jest redukcja kosztów, wzrost elastyczności działania, wymagana wiedza oraz innowacyjność (Adamik, 2011, s. 208).

Ciekawym przykładem inicjatywy wspierającej MŚP francuskie od lat 60. są parki naukowo-technologiczne, czyli zespół wyodrębnionych nieruchomości wraz z infrastrukturą techniczną, utworzony w celu dokonywania przepływu wiedzy i technologii pomiędzy jednostkami naukowymi a przedsiębiorcami. Parki naukowo-technologiczne w ostatnich czasach zaistniały również na gruncie polskim. Stanowią one jedno z najważniejszych narzędzi rozwoju MŚP, tworzą pozarządowe instytucje i ułatwiają dostęp do innowacyjnych rozwiązań.

Analizując specyfikę sektora MŚP we Francji oraz jego osiągnięcia i perspektywy, można stwierdzić, że sektor ten zajmuje kluczową pozycję w rozwoju gospodarki tego kraju. Z tego powodu polityka wobec małych i średnich przedsiębiorstw od dawna zajmuje priorytetowe miejsce wśród głównych obszarów działań władz francuskich. Uzyskanie sukcesów w polityce dotyczącej MŚP jest bowiem warunkiem koniecznym dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, który jest z kolei najistotniejszym celem wszystkich krajów Wspólnoty Europejskiej.

4. SZKOLENIA W MŚP WE FRANCJI

W sytuacji wzrastającej konkurencji ze strony innych krajów, związanej z rozszerzeniem UE i procesem globalizacji, podmioty sektora MŚP w całej Europie za najważniejsze wyzwanie uznają obecnie potrzebę wzmocnienia swojego potencjału innowacyjnego oraz podniesienia kwalifikacji i umiejętności. MŚP mają duży udział w organizowaniu szkoleń zawodowych, ale jednocześnie wielu pracowników odchodzi z nich na lepiej płatne stanowiska w dużych przedsiębiorstwach. Firma ponosi wówczas koszt szkolenia, ale nie odnosi korzyści z tego tytułu. Brak wykwalifikowanych pracowników jest problemem dla ponad jednej trzeciej wszystkich MŚP w UE (*Przewodnik po szkoleniach w małych i średnich przedsiębiorstwach*, KE, 2009).

Walcząc o dotrzymanie kroku nowościom w dziedzinie technologii informacyjnych i komunikacyjnych, MŚP napotykają zatem trudności przy poszukiwaniu wykwalifikowanych pracowników oraz zapewnieniu im odpowiednich szkoleń i edukacji.

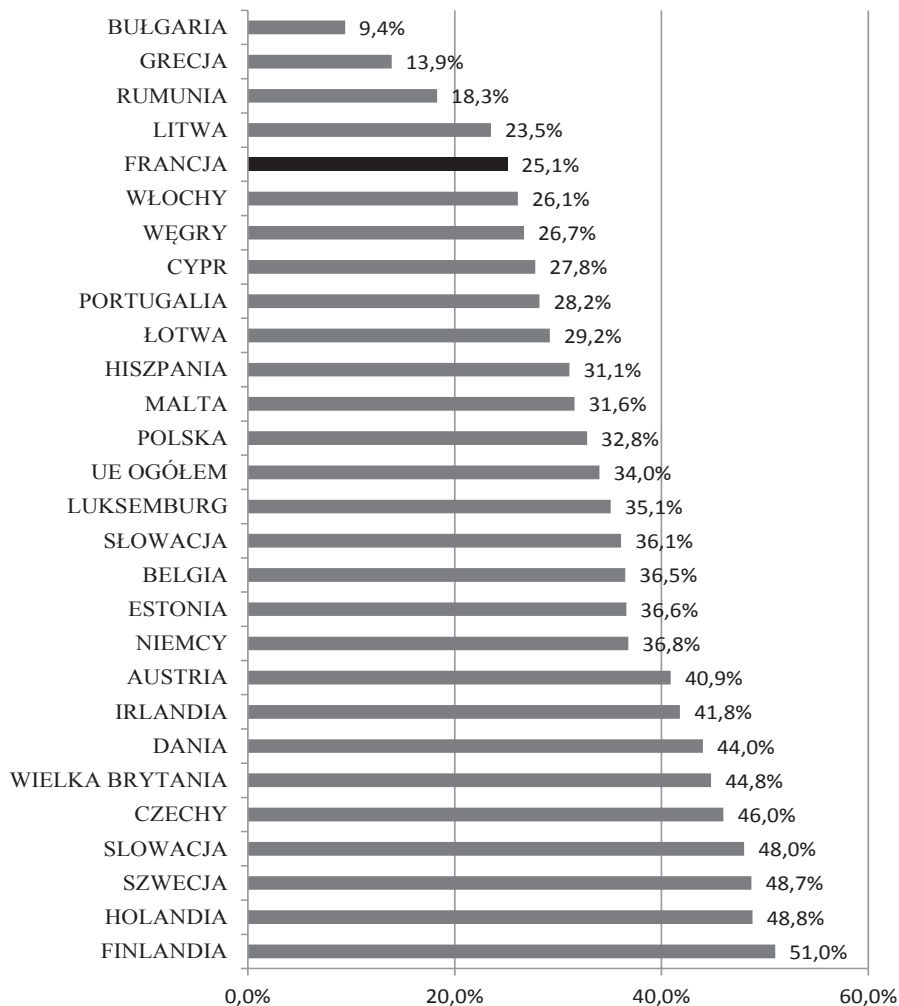
W świetle tych argumentów oczywiste staje się znaczenie szkoleń i dostosowania kwalifikacji i umiejętności. Powinny one stanowić priorytetowy cel

polityki zarówno na poziomie europejskim, jak i na poziomie rządów krajowych, regionalnych i lokalnych. W grudniu 2008 roku Komisja uruchomiła na szczeblu UE inicjatywę „Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy” w celu zapewnienia lepszego dostosowania umiejętności pracowników do dostępnych miejsc pracy. W inicjatywie bierze się pod uwagę m.in. wzrost znaczenia umiejętności miękkich, takich jak umiejętność rozwiązywania problemów, zdolności analityczne, umiejętność samokontroli i komunikacji, ale również znajomość języków, kompetencje informatyczne i umiejętność pracy w zespole, których znaczenie będzie wzrastać.

Sporo uwagi zwraca się na różnice pod względem udziału pracowników w szkoleniach w zależności od wielkości firmy. Ogólnie w dużych przedsiębiorstwach udział ten jest znacznie większy niż w małych. Jednocześnie występują też duże różnice między poszczególnymi krajami. Najwyższe wskaźniki udziału w szkoleniach obserwuje się w krajach skandynawskich, natomiast najniższe w krajach Europy Południowej oraz Środkowej i Wschodniej.

Duże możliwości dofinansowywania szkoleń sprawiły, że zainteresowanie tego rodzaju formą rozwijania pracowników przejawia wiele firm. Na podstawie poniższych danych podsumowujących wdrażanie programów unijnych można stwierdzić, że francuskie przedsiębiorstwa średnio chętnie korzystają ze współfinansowania procesów rozwojowych pracowników z funduszy UE.

Powyższe dane są szczególnie interesujące na tle wyników badań Stefa Lachniewicza i Marka Matejuna, opublikowanych w 2011 roku. Typowano, że największe znaczenie w wykorzystywaniu okazji do rozwoju MŚP mają nieformalne relacje z otoczeniem. Na drugim miejscu pojawiały się: wiedza, umiejętności, postawa i talenty pracowników. Na kolejnych: technologie informatyczne, lokalizacja, źródła finansowania i formalne relacje z otoczeniem (Lachniewicz, Matejun, 2011, s. 176). Na znaczenie strefy zatrudnienia w budowaniu innowacyjności MŚP zwrócił uwagę również Maciej Zastempowski. Wyniki jego badań wskazują na duże znaczenie wydajności pracowników, poziom wykształcenia oraz gotowości do podnoszenia kwalifikacji (Zastempowski, 2010, s. 202). Potwierdza to tezę, że wspieranie rozwoju i kompetencji pracowników umacnia innowacyjność i przedsiębiorczość MŚP. Francja nie przoduje, jeżeli chodzi o udział w kształceniu pracowników, niemniej jednak od wielu lat traktuje obszar innowacji i przedsiębiorczości jako priorytet. To pozwoliło jej uczynić z francuskich MŚP konkurencyjne podmioty na rynku UE.

Wykres 1. Udział procentowy w kształceniu opłacanym przez pracodawcę lub finansowanym przez osoby samozatrudnione w krajach Unii Europejskiej.

Źródło: M. Czernecka, P. Woszczyk, 2011, s. 20.

Najważniejszym podmiotem podejmującym działania innowacyjne jest człowiek. Zatem zasoby miękkie przedsiębiorstwa: kompetencje właścicieli, menedżerów, pracowników w największym stopniu decydują o szansach innowacyjnych. Gdyby znaczenie zasobów (materialnych lub finansowych) było decydujące, to MŚP nie miałyby większych szans

w rywalizacji z wielkimi korporacjami. Czynnikiem najważniejszym jest kapitał intelektualny, który stanowi o kompetencji innowacyjnej przedsiębiorstwa i jego rozwoju.

Firmy francuskie przejawiają stosunkowo niskie zaangażowanie w doskonalenie kwalifikacji swojego personelu. Przeciętna liczba dni roboczych przeznaczonych na edukację i szkolenie jednego pracownika w 2002 roku wzrosła do 6,8 dnia, co plasowało Francję na 10 miejscu wśród 15 krajów UE. Średnia dla państw UE wyniosła 11,6 (Baruk, 2006 s. 368). Zastanawiająca jest niska liczba dni przeznaczonych na doskonalenie kwalifikacji w państwach rozwiniętych, takich jak: Niemcy, Francja czy Szwecja. Generalnie w 2002 roku w UE 50% firm przeznaczyło na szkolenie i edukację jednego pracownika od 1 do 6 dni. Powyżej tej przeciętnej znalazła się Francja, gdzie 66% firm zdecydowało się na szkolenie pracowników w takiej liczbie dni. Uwzględniając wielkość przedsiębiorstwa, największą przeciętną liczbę dni na szkolenie i edukację jednego pracownika przeznaczyły MŚP, przy czym przedsiębiorstwa małe dominowały wśród tych, które na szkolenie jednego pracownika przeznaczyły 7 i więcej dni w ciągu roku. Takich organizacji w 2002 roku w UE było 35%.

Niska liczba dni przeznaczonych na doskonalenie kwalifikacji we Francji jest interesująca z jeszcze jednego powodu. Z badań prowadzonych przez Jerzego Baruka wynika, że czynnikiem decydującym o zdolności przedsiębiorstwa do innowacji są kwalifikacje personelu. Tak uznali kierownicy małych i średnich przedsiębiorstw francuskich. Kolejnym czynnikiem kształtującym siłę przedsiębiorstw francuskich w zakresie innowacji jest współpraca z dostawcami i klientami. Zwraca uwagę odległe miejsce postępu technologicznego i kompetencji badawczo-rozwojowych.

W zarządzaniu współczesnym przedsiębiorstwem dominujące znaczenie ma człowiek. Pracownik, jego wiedza i doświadczenie są traktowane jako główna siła przedsiębiorstw, prowadząca do wzrostu aktywności innowacyjnej organizacji. Podobną rolę odgrywają dobre stosunki z organizacją i jego podmiotami. We Francji kierownicy większą wagę przywiązują do tzw. miękkich czynników wzrostu innowacyjności.

Tabela 3. Najważniejsze czynniki objaśniające silne strony przedsiębiorstwa w zakresie innowacji (według opinii kierowników)

WYSZCZEGÓLNIENIE	NAJWAŻNIEJSZE CZYNNIKI/LICZBA WSKAZAŃ					
	Kwalifikacje personelu	Współpraca z dostawcami	Zdolności dostosowania się do potrzeb rynku	Efektywne metody produkcji	Przywództwo w trendach rynkowych	Postęp technologiczny i zdolności B+R
Unia Europejska (UE 15)	49	39	38	17	14	13
Francja	56	43	34	13	7	8

Źródło: J. Baruk, 2006, tab. 12.2, s. 355.

5. WSPIERANIE ROZWOJU MŚP WE FRANCJI W OKRESIE KRYZYSU I ROSNĄCEJ NIEPEWNOŚCI

Światowy kryzys gospodarczy zapoczątkował w drugiej połowie lat 70. XX wieku w krajach kapitalistycznych proces dynamicznego rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, które miały stanowić antidotum na problem bezrobocia. Właśnie MŚP stały się w tym okresie głównym źródłem nowych miejsc pracy, zwłaszcza w usługach, handlu i drobnej wytwórczości. Wzrost znaczenia MŚP w rozwoju systemów gospodarczych wyraża się w przyroście zatrudnienia, wysokiej efektywności działania, zdolności do współpracy z innymi podmiotami czy pozytywnym wpływem na rozwój regionalny. Zdaniem Agnieszki Zakrzewskiej-Bielawskiej pozytywny wpływ wynika m.in. z tego, że w praktyce występuje zależność pomiędzy rozwojem regionu a rozwojem MŚP. Najczęściej MŚP powstają w miejscach zamieszkania założycieli, którzy korzystają z miejscowych zasobów, płacą tam podatki, przyczyniając się tym samym do kolejnych inwestycji (Zakrzewska-Bielawska, 2011, s. 72–74).

Mając na uwadze znaczenie MŚP, warto dodać, że przyczyny i warunki ich rozwoju tkwią zarówno w wewnętrznych, jak i zewnętrznych strefach funkcjonowania tych przedsiębiorstw. Niewątpliwie dużą rolę odgrywa polityka rządowa i sytuacja społeczno-ekonomiczna państwa.

Połowa roku 2008 jest kojarzona ze światowym kryzysem gospodarczym. Jak kryzys obszedł się z gospodarką francuską i czy doceniono znaczenie MŚP dla rozwoju gospodarczego Francji? Mimo wsparcia ze strony rządu przedsiębiorstwa francuskie niezbyt dobrze radziły sobie z kryzysem, zwłaszcza w początkowej jego fazie. Najwyższą cenę za kryzys zapłaciły średnie przedsiębiorstwa. Stanowiły one ogromną większość spośród 70 000 firm, które ogłosiły upadłość w 2008 roku. Spowolnienie gospodarcze oznaczało dla nich nie tylko spadek sprzedaży, ale równocześnie ograniczenia w dostępie do kredytu.

W październiku 2009 roku wiadomością dnia w sferze ekonomicznej było ogłoszenie przez prezydenta Sarkozy'ego nowej fazy planu wsparcia dla średnich i małych przedsiębiorstw, na którą prezydent Francji przeznaczył dwa miliardy euro.

Już w 2008 roku MŚP uzyskały ulgi i udogodnienia, wśród których najważniejsze to moratoria na długi socjalne i fiskalne, zwolnienia ze składek socjalnych nowo zatrudnionych pracowników, nieopodatkowywanie inwestycji produkcyjnych, szybsze wypłacanie subwencji na badania naukowo-techniczne, wsparcie kapitału przedsiębiorstw oraz ułatwienia kredytowe za pośrednictwem dwóch specjalnie do tego powołanych instytucji. Pierwszą z nich był Strategiczny Fundusz Inwestycyjny FSI, zaopatrzony w 20 mld euro. Druga, nakierowana specjalnie na małe i średnie firmy, to publiczny bank OSEO (opisany wyżej). Bank ten udzielił dotąd kredytu 18 tysiącom firm na sumę 4,5 mld euro, a przez mechanizm mediacji umożliwił pożyczanie im przez banki dalsze półtora miliarda. Na 150 000 szacuje się liczbę uratowanych w ten sposób stanowisk pracy (Błoński, 25 maja 2012).

Publiczny bank OSEO został zaopatrzony w miliard euro na specjalne pożyczki długoterminowe, zwane pożyczkami partycypatywnymi. Spłata tych kredytów jest nie tylko przesunięta w czasie, ale w dodatku nie jest objęta gwarancją w razie niepowodzenia firmy. Warto jednak dodać, że koszty tego kredytu są wyższe niż kredyty rynkowe.

Dowodem na przychyłność państwa francuskiego dla MŚP jest uruchomienie w 2012 roku kolejnej puli pieniędzy w wysokości 800 milionów euro. Należy to uznać za znaczący wyczyn, zwłaszcza że decyzja została podjęta w okresie ogólnej tendencji do restrykcji budżetowych.

W 2011 roku zanotowano wzrost liczby zarejestrowań różnych form działalności we Francji. Najprawdopodobniej liczna grupa byłych pracowników zdecydowała się na stworzenie swoich firm. Rejestracje w formie indywidualnej działalności gospodarczej spadły o 8%, liczba rejestracji różnych form spółek wzrosła o 2%. Ta stabilizacja wynika z bardzo silnego wzrostu (+42%)

spółek jednoosobowych. Jednocześnie liczba małych przedsiębiorców indywidualnych czyli uproszczonych form działalności gospodarczej, reprezentujących 53% powstałych w tym okresie przedsiębiorstw, spadła o 21% (Kalużinska, 2012). Liczba spółek jednoosobowych wzrosła niemal dwukrotnie od początku kryzysu, podczas gdy grupa MPI – małe przedsiębiorstwa indywidualne – gwałtownie zmalała.

Pomimo deklarowanego zaangażowania państwa wydaje się, że przedsiębiorcy zaczynają wątpić w zalety „państwowych” systemów wspomaganie, które cieszyły się wielkim powodzeniem w roku 2008, tj. po wprowadzeniu ustawy o modernizacji gospodarki (zwanej potocznie ustawą LME). Głównym powodem tego sceptycyzmu jest to, że nie wpłynęły one w żadnym stopniu na nieprzychylność banków, co powoduje ciągły niedobór kredytów dla nowo powstających przedsiębiorstw.

Ponadto przedłużono o rok wymienione na wstępie ulgi socjalne i fiskalne. Te działania niewątpliwie ułatwiły wielu firmom przeżycie ciężkich czasów, ale równocześnie świadczą o dużej zależności gospodarki francuskiej od państwa.

PODSUMOWANIE

Francja, jak i cała Unia Europejska, stoi przed koniecznością istotnych przemian, koniecznych ze względu na proces globalizacji i trwającego kryzysu. Głównym celem krajów Wspólnoty jest stanie się najbardziej dynamiczną i konkurencyjną gospodarką na świecie. Aby było to realne, konieczny jest trwały i zrównoważony wzrost gospodarczy, wystarczająca liczba miejsc pracy, rozwój innowacyjności i nowych technologii oraz spójność socjalna. Większość z tych czynników jest bezpośrednio zależna od stanu sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Wynika stąd potrzeba promocji przedsiębiorczości. Należy zachęcać do podejmowania ryzyka, propagować proprzedsiębiorczą edukację, lansować zakładanie nowych przedsiębiorstw. Unia Europejska w licznych obszarach polityki gospodarczej ustala warunki ramowe determinujące rozwój MŚP. Jednym z głównych źródeł problemów dotyczących rozwoju MŚP w krajach członkowskich są istniejące tam warunki administracyjne. Wynikają z tego różnice w wydajności przedsiębiorstw (Limański A., 2003, s. 157–158). Rząd Francji stosuje wiele instrumentów pobudzania innowacyjności i przedsiębiorczości MŚP, ma bowiem świadomość, że sektor ten zajmuje kluczową pozycję w rozwoju gospodarki tego kraju. Na uwagę zasługuje także intensywność działań realizowanych we Francji

na szczeblu regionalnym, co sprawiło, że innowacyjność francuskich regionów jest oceniana stosunkowo wysoko. Z drugiej strony warto zaznaczyć, że francuski system pomocy publicznej dla MŚP jest bardzo złożony, a przez to oceniany często jako źle zorganizowany. W wyniku decentralizacji pojawiło się wiele instytucji publicznych zajmujących się pomocą. Nadal brakuje jednej kluczowej instytucji, która mogłaby poprowadzić przedsiębiorców przez gęszcz procedur w różnych sieciach finansowania.

LITERATURA

- Adamik A. (2011), *Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, C.H. Beck, Warszawa.
- Baruk J. (2006), *Zarządzanie wiedzą i innowacją*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Czech K., *Infrastruktura instytucjonalna w procesie wspierania działalności innowacyjnej MŚP we Francji – wnioski dla Polski*, s. 147–150. [Dostęp 08.05 2012]. Dostępny w World WideWeb:http://mikro.univ.szczecin.pl/system/publication_files/106/original/11.pdf?131488080.
- Dominiak P., Wasilczuk J., Daszkiewicz N. (2005), *Małe i średnie przedsiębiorstwa w obliczu internacjonalizacji i integracji gospodarek europejskich. Przykłady Włoch, Francji, Polski i Czech*, Gdańsk.
- Dominiak P. (2005), *Sektor MŚP we współczesnej gospodarce*, PWN, Warszawa.
- Haffer M. (2005), *Zasoby wiedzy, jako czynnik wzrostu innowacyjności przedsiębiorstwa*, [w:] B. Godziszewski, M. Haffer, M. J. Stanker, *Wiedza jako czynnik międzynarodowej konkurencyjności w gospodarce*, Toruń.
- Janasz W., *Innowacje w zrównoważonym rozwoju organizacji*, Warszawa, 2011.
- Janasz W. (2003), *Innowacje w modelach działalności przedsiębiorstw*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Lachniewicz S. (2011), Matejun M., *Zarządzanie rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Limański A. (red.) (2003), *Funkcjonowanie przedsiębiorstw w warunkach integracji i globalizacji gospodarki*, WZMiJO, Katowice.
- Łuczki T. (red.) (2007), *Szkice o współczesnej przedsiębiorczości*, Politechnika Poznańska, Poznań.
- Mikołajczyk B., Kurczewska A. (2004), *Sektor małych i średnich przedsiębiorstw we Francji*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.

- Ruszkowski J. M. (2003), *Małe i średnie przedsiębiorstwa w procesie integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] A. Limański (red.), *Funkcjonowanie przedsiębiorstw w warunkach integracji i globalizacji gospodarki*, WSZMiJO, Katowice.
- Zastempowski M. (2010), *Uwarunkowania budowy potencjału innowacyjnego polskich małych i średnich przedsiębiorstw*, WN UMK, Toruń.
- Stabryła A. (red.), *Innowacyjność we współczesnych organizacjach*, Kraków 2005.
- Zakrzewska-Bielawska A. (2011), *Wyzwania rozwojowe małych i średnich przedsiębiorstw. Innowacja technologia kryzys*, Difin, Warszawa.

Dokumenty elektroniczne i adresy internetowe

- Błoński P., *Sarkozy na pomoc małym i średnim firmom*, [Dostęp 25 maja 2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.rfi.fr/actu/pl/articles/118/article_8872.asp.
- Błoński P., *Sarkozy i 35 miliardów*, [Dostęp 24 maja 2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.rfi.fr/actu/pl/articles/120/article_9418.asp.
- Czernecka M., Woszczyk P., [Raport, on-line]. 2011 [Dostęp 2 maja 2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.hrtrendy.pl/wpcontent/uploads/downloads/2011/12/Raport_EFSEnd_Financial_Support_Przyszlosc_ryнку_szkolen_w_Polsce.pdf. s. 20.
- Dorocki S., *Gospodarka oparta na wiedzy w założeniach Strategii Lizbońskiej na przykładzie Francji*, [w:] *Rola przedsiębiorczości w gospodarce opartej na wiedzy*, Z. Ziolo, T. Rachwał, „Przedsiębiorczość – Edukacja” nr 4, Wydawnictwo Nowa Era i Zakład Przedsiębiorczości Instytutu Geografii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Warszawa–Kraków 2008, s. 179–181. [Dostęp 12.05 2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.p-e.up.krakow.pl/pdf/pe4/dorocki4.pdf>.
- Kalużyńska E., *Przedsiębiorczość i kryzys gospodarczy we Francji*, On 1 février 2012, in *Polski*, by C. Dekeuwer, [Dostęp 25 maja 2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://thelegalbloginfrance.com/?p=166>.
- Maziarski J., Maszek M., *Małe i Średnie Przedsiębiorstwa w Unii Europejskiej*, Ministerstwo Gospodarki i Polityki Społecznej [Dostęp 24 maja 2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.uw.olsztyn.pl/inte/male.htm>.
- Michalska A., *Finansowanie nauki we Francji*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Departament Współpracy Międzynarodowej MNiSW 2008. [Dostęp 24.05 2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nauka.gov.pl/nauka/nauka-dla-kazdego/raporty-i-publicacje/sprawy-nauki/nauka-gospodarka-spoleczenstwo/nauka-gospodarka-spoleczenstwo/artukul/finansowanie-nauki-we-francji/>.

Przewodnik po szkoleniach w małych i średnich przedsiębiorstwach, KE, 2009, [Dostęp 07.05 2012]. Dostępny w World Wide Web: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:YJeiQO2L9yEJ:ec.europa.eu/social/BlobServlet?-docId%3D4202%26langId%3Dpl+Przewodnik+po+szkoleniach+w+ma%C5%82ychi+%C5%9Brednich+przedsi%C4%99biorstwach&hl=pl&gl=pl&pid=bl&srcid=ADGEESgJH1bxcdps0itzu0YD2w9h1kcqD15T8hSgDaN-HUJw0oph6Zp5fsVgH7VSBtV8UVt4D0Zm6ujOULWDpG51e_9kBNSE-8088smZuxAzfzHEcUq1sDBi4fEEA1pJe4QkbVVY8eaB&sig=AHIEtbTgnXkBFO3gpwfXP1POT4qrR5WUEA.

Informator ekonomiczny o krajach świata, Francja, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, [Dostęp 5 maja 2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.msz.gov.pl/files/Informator%20ekonomiczny%20%20pdf/Francja/Francja%2004.pdf>.

Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw [Dostęp 24 maja 2012]. Dostępny w World Wide Web: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_pl.pdf.

SELECTED INSTRUMENTS OF GOVERNMENT SUPPORTING INNOVATION IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN FRANCE

A b s t r a c t. As a result of internationalization and globalization SMEs are facing the need to meet the demands of international competitiveness. An important source of their advantage is innovation. Innovation requires a variety of activities undertaken by different actors and institutions. Article includes reasons for the need to support SMEs by the French government. Describes programs stimulate the activity of SMEs in France in the creation and innovation.

Includes description of selected legal and administrative initiatives to promote the economy of France. It also shows the importance of programs co-financed from EU funds for innovation and entrepreneurship, SME employees in France. This article is an attempt to systematize data on how the current crisis affected the political and economic decisions, and whether recognized the importance of SMEs for the economic development of France?

K e y w o r d s: innovation, policy intervention, competitive clusters, science and technology parks.